

Д.Д. Джантасова¹, Dorin Isoc²¹Қарағанды техникалық университеті, Қазақстан;²Клуж-Напока техникалық университеті, Румыния

(*Корреспондент автор. E-mail: damira.jantassova@gmail.com)

Scopus Author ID: 57189027014¹

Тілдік емес мамандық студенттерінің коммуникативті біліктерін дамыту мәселелері

Мақалада қазіргі таңда тілдің адам өміріндегі алатын орны ерекше екенін, сонымен қатар тілдік емес мамандық студенттерінің тілді меңгеру қажеттілігі туралы жазылған. Тілдік емес жоғарғы оқу орындарында шетел тілін оқыту өте өзекті сұрақ болып табылуда, заманауи мамандардың жаһандық және нақты кәсіби, іскерлік, ғылыми жағдайларда, кәсіби іс-әрекеттерінде шетел тілінде араласудың маңыздылығымен қатар кәсіби жағынан жеке ойлау ерекшеліктерін ескерумен қатар, студенттердің шетел тілінде араласу қабілетін қалыптастыруды көздейді. Оқу үрдісін ұйымдастыру сұрақтарының толық қамтылғанына қарамастан, оқытудың қиындығы шетел тілін меңгеру тілдік ортадан тыс уақытта бірнеше сағатта жүргізіледі. Негізінен, сабақ барысында студенттердің сөйлеу біліктерін дамыту міндеті көп тіл мен сөйлеу жаттығуларын орындау арқылы шешіледі. Осыған байланысты білім берудің пәнаралық және жеке нәтижелеріне ерекше мән беретін шетел тілінен сабақтан тыс іс-әрекеттердің маңыздылығын атап өту керек. Тілдік емес мамандық студенттерінің коммуникативтік біліктерін қалыптастыру өзекті мәселелердің бірі, өйткені қазіргі әлем талаптарына сәйкес мамандарды даярлауға түлектер тек қана кәсіби емес, сонымен қатар қоғамдық, әлеуметтік-мәдени қарым-қатынас тәжірибесін меңгеруі, белгілі бір саладағы білімді ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік бастамашылық танытуға, ұжымда жұмыс істеу қабілетін дамытуға қабілетті болуы тиіс. Тілдік емес мамандық студенттерінің шетел тілдерін оқытудың кәсіби-бағытталған негізі бар, сонымен қатар сабақ барысында цифрлы технологиялар кеңінен қолданылуда.

Кілт сөздер: құзыреттілік, коммуникация, коммуникативті біліктер, ақпараттық мобильді, коммуникативтік құзыреттілік, цифрлы технологиялар, академиялық білім, интернационалдандыру, коммуникативті компонент.

Кіріспе

Мақалаға негіз болған зерттеу ҚР БҒМ Ғылым комитетінің 2020–2022 жылдарына арналған жас ғалымдар үшін гранттық қаржыландыру аясында «Мәңгілік Ел «Ғылыми негіздері» (XXI ғасырдың білімі, гуманитарлық ғылымдар саласындағы іргелі және қолданбалы зерттеулер) мақсатымен бекітілген «Цифрлық оқыту технологиялары арқылы техникалық ЖОО интернационалдандыру әлеуетін дамыту» жобасы (жоба ЖТН-і АР08052214) бойынша жүзеге асырылуда. Жоғары білімді интернационалдандыру бойынша жүргізілген зерттеулердің алғашқы талдауы отандық тәжірибенің, соның ішінде халықаралық қызметінің нәтижелерінде студенттердің академиялық ұтқырлығының мәселелерінің бар екендігін көрсетті, бұл академиялық білімді жетілдіру және халықаралық тәжірибе жинау құралы ретінде ағылшын тілін білу деңгейінің төмендігі екенін көрсетеді, осыған байланысты халықаралық стандарттарға сәйкес Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарында ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқыту сапасын арттыру мәселесін қарастыру өзекті болып табылады. Ағылшын тілін оқыту жүйесін жетілдіру техникалық студенттерге арналған шетел тілін оқытудың университеттік бағдарламасы шеңберінде басталып, атап айтқанда, сыныптан тыс уақытта шетел тілінің құзыреттілігін цифрлы технологиялар арқылы дамыту. Соның ішінде тілдік емес мамандық студенттерінің коммуникативті біліктері өте маңызды орын алууда.

Қазіргі уақытта бүкіләлемнің білім беру саласында өзгерістер болып жатыр, бұл бүкіл адамзаттың ілгерілеуіне байланысты. Себебі әлем тез және қарқынды өзгеруде. Технологиялардың өзгеруі, тұрақты дамуы, қоғамдағы демографиялық өзгерістер, әлемдегі қауіпсіздік — осы факторлардың барлығы жаһандық сипатқа ие. Уақыттың қозғалысы білімге де әсер етеді, сондықтан да білім беру жүйелері де өзгеруге тиіс. Қарқынды интеграциялық және жаңғырту үдерістерінің қазіргі дәуірінде әрбір ел бейімделуге, әлемдік қоғамдастықта өзінің даму жолын табуға тырысады. Біздің мемлекетіміз жыл сайын барлық жаңа технологияларды игеріп, халықаралық ұйымдардың

қызметіне қатысады және сыртқы саяси және экономикалық қатынастар саласында елеулі табыстар жасайды. Қазіргі уақытта білім мен тиісті практикалық дағдыларды қалыптастыру процесінің тең маңыздылығы мойындалды. Білім берудегі басымдық оқушылардың бар білімдерін іс жүзінде қолдануға дайындығы болуы. Сондықтан да тілдік емес мамандық студенттерінің коммуникативтік біліктерін қалыптастыру өзекті мәселелердің бірі, себебі қазіргі әлем талаптарына сәйкес мамандарды даярлау тек түлектерді кәсіби ғана емес, сонымен қатар қоғамдық, әлеуметтік–мәдени қарым-қатынас тәжірибесін меңгеруі, белгілі бір саладағы біліммен шектелмей, сонымен қатар әлеуметтік бастамашылық танытуға, ұжымда жұмыс істеу қабілетін дамытуға қабілетті болуы тиіс. Тілдік емес мамандық студенттерінің шетел тілдерін оқытудың кәсіби-бағытталған негізі бар.

Әдіс және материалдар

Қазіргі әлемде білім беруді қамтамасыз ететін бәсекеге қабілетті маман дайындау. Сондықтан білім беру үрдісі жоғары оқу орындарының түлектеріне білімді біріктіруге, оларды жаңа ақпарат алу үшін қолдануға және қоршаған әлемде болып жатқан құбылыстарды түсіндіруге үйрету үшін құзыреттіліктер алуға бағытталуы керек. Еліміздің білім беруді жаңғырту үрдісінің аясында жоғары оқу орны білім алу үшін ғана емес, сонымен бірге нақты іске дайындалу үшін де жүргізілетін міндетіне көшеді.

Кәсіби орта сөйлеуге белгілі бір із қалдыратыны белгілі, ал оны иелену, тиімді қарым-қатынас жасау қабілеті білім мен тәрбиенің көрсеткіші, жалпы адам мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Қазақстанның Тұңғыш Президенті — Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың пайымдауы бойынша қазіргі заманғы қазақстандық үшін үш тілді білу — әркімнің дербес табыстылығының міндетті шартты. Сондықтан 2020 жылға қарай ағылшын тілін білетін тұрғындар саны кемінде 20 пайызды құрауы тиіс екендігін баса айтып өткен, осыған орай шетел тілін оқып үйренемін деушілердің саны да күннен күнге көбеюде. Сонымен қатар бұл шетел тілінің еліміздің оқу жүйесінде айырықша мәртебеге ие болғандығын айқын көрсетеді. Шетел тілін, соның ішінде ағылшын тілін мектеп қабырғасынан бастап жоғарғы оқу орындарында оқыту жаңа әдістемелерді қолдану қажеттілігін тудырады. Көптілді меңгеру дегеніміз мемлекетіміздің халықаралық байланыстарын дамытуға мүмкіндік беретін тұлғаралық және мәдени қарым-қатынастардың аса маңызды құралдың болуы. Мемлекеттің халықаралық байланыстарының сапалық өзгерістері адамның тәжірибелік және зияткерлік іс-әрекетінде көптілдік сұранысқа ие болу қажеттілігіне әкелгені мәлім. Еліміздің басқа мемлекеттермен қарым-қатынасы артып отырған шақта көптілді еркін меңгерген, келешекте білімін түрлі саладағы қарым-қатынас жағдайында пайдалана алатын адамды мектеп қабырғасынан оқытып шығару — қазіргі оқытушылардың міндеті [1].

Осыған орай, білім беру жүйесінде оқытушыларға қойылатын негізгі талаптардың бірі — өмірден өз орнын таңдай алатын, өзара қарым-қатынаста өзін еркін ұстап, кез келген ортаға тез бейімделетін, белгілі бір ғылым саласынан білімі мен білігін көрсете алатын, сонымен қатар өз ойы мен пікірін айта білетін полимәдениетті жеке тұлға қалыптастырып, бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу. Бұл шетел тілі пән оқытушыларына үлкен жауапкершілік жүктейді. Қазіргі заман талабына сай оқытушы сабақты жоспарлаған кезде үлкен дайындықпен, жаңаша әдіс-тәсілдермен, түрлі тапсырмалармен ізденіс үстінде сабақты түрлендіріп отыруы қажет. Болашақ ұрпақтың дамуы ұстаздардың белсенділігіне, білім деңгейіне, шығармашылық іс-әрекетіне байланысты болмақ.

Психолог-педагогикалық зерттеулерде адамның қарым-қатынасқа бейімділігі жалпы коммуникативтілік деп анықталады. Тіл мәдениетіне жетік болу үшін адамда белгілі бір коммуникативті құзыреттілігі болуы керек. Бұл коммуникативті құзыреттілік комплексін игеру адамның дамуы мен қалыптасуына, қарым-қатынас жасауына көмектеседі [2].

Тілдік норма жетілу міндетіне қол жеткізу үшін студенттің ауызекі сөйлеу тілін, жазба тілін дамытқан жөн. Сөйлеу арқылы ауызекі тіл дамыса, еркін тақырыпқа жазылған мақала, эссе, ой-толғау, әңгіме, мазмұндама, шағын шығарма жазу арқылы жазба тілді де дамытуға болады.

Тіл ғылымдарының ғалымы М.Балақаевтың түсіндіруі бойынша: «Тіл дамыту дегеніміз — тілдік норманың жетілуі, ширау, даму дәрежесі» [3]. Осы мақсатты алға қоя отырып, студенттердің құзыреттілігін арттыру мақсатында коммуникативті біліктері туралы ғылыми жұмыстарды зерттеуді жөн көрдік. Студенттің тілін дамыту мақсатында лексикалық және грамматикалық тұлғаларды меңгерте отырып, оларды сөйлемде қолдану дағдыларын қалыптастыру әдіс-тәсілдерін белсенді қолдануға жағдай туғызу жолдарын қарастырдық. Сөйлеу үшін студенттің жеткілікті белсенді қоры

жеткілікті емес, ол қорды әрі байланыстырып сөйлем құрау заңдылықтарын студентке ереже түрінде емес, тәжірибе түрінде меңгертіп, дағды қалыптастыру қажет.

Қазіргі жоғарғы білім беру орындарында заман талабына сай білім мазмұнын, оның құрылымдық жүйесін жаңарту білім реформасының басты талабы. Әр оқытушы өзінің жұмысында осы талапқа сәйкес студенттердің белсенділігі мен танымдық іс-әрекеттері арқылы, олардың сөйлеу дағдысын дамыту, қажетті жағдайларда шешім қабылдайтын жеке тұлғаны қалыптастыру, оқытудың жаңа технологияларын енгізе отырып, білім беру жолдарын қарастыруы керек.

Ғалымдардың бірқатар зерттеулерінен тілдік емес мамандықтарының көптеген студенттері қарым-қатынаста жалпы және сөйлеу мәдениетінің, ауызша жауаптардың дамуының төмен деңгейін анықтайды. Бұл оқытылатын арнайы пәндердің ерекшелігіне байланысты, олардың тілі стандартталған, оқу іс-әрекеті негізінен сабақта не сабақтан тыс уақытта өтеді, ал тұлғааралық қарым-қатынас мамандандырылған. Әрине, ауызша қарым-қатынас дағдылары, сондай-ақ студенттер арасындағы қарым-қатынастың эмоционалды аспектісі дамуды қажет етеді.

Ғылыми зерттеулердің нәтижелері тілдік емес жоғары оқу орындарын бітірушілердің коммуникативті құзыреттілігінің жеткіліксіз деңгейі болашақта қарым-қатынаста, тұлғааралық қатынастарды орнатуда, ауызша және вербалды емес құралдарды қолдана отырып дауды дұрыс жүргізуді, өз пікірін қорғауды, сендіруді, дәлелдеуді, іске асыруға қол жеткізуді білмеуі айтарлықтай қиындықтарға алып келеді.

Сондықтан коммуникативтік құзыреттілік қарым-қатынас саласындағы белгілі бір білім деңгейін және қарым-қатынастың сәттілігін қамтамасыз ететін практикалық дағдыларды (әлеуметтік қабылдауды меңгеру, түсіну, көру ғана емес; қарым-қатынаста «өзін таныстыру»; психологиялық тұрғыдан өз сөзін оңтайлы құру, яғни сөйлеу және сөйлеу емес қарым-қатынас дағдыларын меңгеру) дамытатын маман қалыптастыру үшін қажет. Негізгі жалпы білім беру бағдарламаларын меңгерудің мемлекеттік стандарттарға сәйкес жеке нәтижелеріне қойылатын негізгі талаптары: әлеуметтік-пайдалы білім беру, шығармашылық және басқа да іс-әрекеттегі қарым-қатынаста ересектермен және кіші жастағы балалармен қарым-қатынасқа түсетін коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру болып табылады [4].

Қарым-қатынас біліктері — бұл адамның басқа адамдармен қарым-қатынас жасау қабілеті, алынған ақпаратты дұрыс түсіндіру, сонымен қатар оны дұрыс беру. Бұл біліктер күнделікті көптеген адамдармен қарым-қатынас жасау қажет болған кезде қоғамда өте маңызды. Кейбір мамандықтар оларға көбірек назар аударуды талап етеді, өйткені белгілі бір қызмет түрлерінде жұмыстың негізгі әдісі байланыс болып табылады: бұл журналистика, психология, педагогика, әлеуметтану және т.б. алайда, кәсіби қажеттіліктер қарым-қатынас дағдыларының маңызды себептерінің аз ғана бөлігі болып табылады. Өйткені, кез келген адам психологиялық қанағаттану, әлеуметтік іске асыру және өмір сүру үшін сөйлесу керек.

Педагогтың еңбегінің тиімділігі қарым-қатынас жасау қабілетімен тығыз байланысты екені белгілі. Педагогикалық қарым-қатынастың негізінде мынандай біліктер жатыр: жағдайды бағалай білу, топпен байланыс орнату, баланы дұрыс түсіну және т.б. Мұның барлығы кәсіби шеберліктің құрамдас бөлшегі және коммуникативті компоненттің жемісті болуын қамтамасыз етеді. Заманауи педагогты даярлау бүгінгі күнде білім алушының коммуникативті іс-әрекет қабілеттерін, әлеуметтік және кәсіби рөлдерін құзыреттілікпен және жауапкершілікпен орындау мүмкіндіктерін ашу процесі болып қарастырылады.

Бүгінгі таңда бәсекеге қабілетті маманның сапалы дайындығын толық көлемде қамтамасыз ету мүмкін емес, өйткені елімізде кәсіби білім алудың қазіргі процесі құзыреттілікті дамытуға емес, белгілі бір білім мен дағдыларды дамытуға бағытталғаны мәлім, ал әлемнің барлық дамыған елдерінде оларды біріктіруге және қолдануға бағытталған. Бұл құзыреттіліктерді жаңа білім алу және қоршаған әлемде болып жатқан құбылыстарды түсіндіру үшін қолдану. Құзыреттілік тұжырымдамасы күрделі практикалық тапсырмаларды орындаумен байланысты, олардың орындалуы белгілі бір білім мен дағдыларды ғана емес, сонымен қатар осы білім мен дағдыларды, эмоциялар мен қатынастарды қолдану үшін қажетті стратегиялары мен күнделікті іс-әрекеттерді қажет етеді. Сондықтан құзыреттілік тұжырымдамасына танымдық, мотивациялық, этикалық, әлеуметтік және мінез-құлық компоненттері кіреді. Бұл оқыту нәтижелерін (білім мен дағдыларды), құндылық бағдарларының жүйесін, әдеттерді білдіреді.

Коммуникативтік құзыреттілік — адамдармен қарым-қатынас жасау, тез және нақты іскерлік және достық қарым-қатынас орната білу, коммуникация (қарым-қатынас) саласында жақсы хабардар

болу және білімді іс жүзінде жүзеге асыра білу. Коммуникативті құзыреттілік қарым-қатынастың тиімділігі ретінде: қарым-қатынас мақсаттарына, салалары мен жағдайларына сәйкес келетін сөйлеу қарым-қатынасына қабілеттілік және нақты дайындық, сөйлеу әрекеті мен сөйлеу әрекеті кезінде анықталады және оған мыналар кіреді:

- сөйлеу нормаларын, тілдің функционалдық қолданылуын білу;
- сөйлеу дағдылары мен дағдылары;

– іс жүзінде-коммуникативтік дағдылар: жағдайға сәйкес тілдік норманы таңдау; кіммен, қашан және қандай мақсатта сөйлейтінімізді ескере отырып, тілдік қарым-қатынас дағдылары.

Коммуникативтік құзыреттілік белгілері:

- 1) өзара әрекеттесуде жылдам және дәл бағдарлау;
- 2) белгілі бір жағдай аясында бір-бірін түсінуге ұмтылу;
- 3) контактіні орнату тек бизнеске ғана емес, серіктеске де қатысты;
- 4) өзіне деген сенімділік, жағдайға сәйкес келеді;
- 5) жағдайға ие болу, бастама көтеруге дайын болу;

6) қарым-қатынаста үлкен қанағаттану және қарым-қатынас процесінде нейропсихикалық шығындарды азайту;

- 7) әр түрлі мәртебелік-рөлдік позицияларда тиімді қарым-қатынас жасай білу.

Коммуникативті құзыреттілік келесі компоненттерді қамтиды:

- тілдік компонент (лексикалық және грамматикалық дағдыларды қалыптастыру);
- сөйлеу компоненті (сөздің мағыналық, логикалық құрылысы, өз ұстанымын дәлелдей білу, пікірталас жүргізу, сұрақтар қою, тыңдау, байланыс орнату);
- оқу-танымдық компонент (ақпаратпен жұмыс істей білу);
- әлеуметтік-мәдени компонент (ынтымақтастық жағдайындағы қарым-қатынас мәдениеті, серіктесті тыңдай білу, оның позициясын қалыптастыру және оны тұжырымдау);
- этикет және жалпы мәдени компонент.

Коммуникативтік технология деп оқуға қатысушылардың барлығын және мүмкін болған құрал-жабдықтар мен ақпараттарды қатыстыра отырып өзара белсенді тілдік қатынас әрекетіне қатысу негізінде оқу үрдісін құруды айтады. Оның жетекші әдісі — тілдік өзара қарым-қатынас, бұл қарым-қатынаста келесі жұмыс түрлері қолданылады: ынтымақтастықта оқу, жұптық оқыту (студенттердің екеуара бірін-бірі оқытуы), топтық құрамда жұмыс істеу (топтардың құрамы өзгеріп отыруы шарт), оқу тілдік диалог (өзара пікір алысу). Коммуникативтік технологияда басқа жұмыстар тілдік қарым-қатынас бағдарға бағытталып, тілдік қарым-қатынас алдыңғы орынға шығарылады. «Коммуникация» сөзінің негізгі мазмұны — жалпы қарым-қатынас, араласу, хабарласу, байланыс деген сияқты мағынаны білдіріп, адамдардың арасындағы қарым-қатынасты, өзара түсінушілікті көрсетеді. Осыдан «коммуникабельдік», түсінушілік деген сөздер мен ұғымдар пайда бола бастады. Коммуникация ұғымы қарым-қатынас, өзара байланыс дегенді білдіреді.

Коммуникативтік оқыту технологиясы пікір алысуға негізделген әдістеме ретінде қарастырылады. Ол, адамдар тілді сөйлем түрінде қолданғанда ғана бірін-бірі түсініп, пікірлесе алуын көрсетеді. Студенттерді белгілі бір дәрежеде сөйлеуге, өз ойын басқаға жеткізе алатын, біреудің сөйлеген сөзін, жазғанын түсіне алатын дәрежеге жеткізу үшін, алғашқы сабақтан бастап сөйлем түрінде үйретілуі тиіс. Себебі, жеке атау тұлғалы сөздер де, грамматикалық формалар да өзара бір-бірімен байланысып, сөйлем құрамына енгенде ғана тұтас аяқталған ойды білдіре алады.

Қарым-қатынас әрқашан басқа адамға бағытталған. Өзара әрекеттесудің бір немесе басқа түрі байланыс екенін анықтау үшін келесі төрт өлшемге сүйенуге болады:

- бірінші критерий: қарым-қатынас басқа адамға назар аударуды және қызығушылықты білдіреді, онсыз кез келген өзара әрекеттесу мүмкін емес. Көзге қарау, басқаның сөздері мен іс-әрекеттеріне назар аудару субъектінің басқа адамды қабылдайтынын, оған бағытталғанын көрсетеді,
- екінші критерий — қарым-қатынас дегеніміз басқа адамның немқұрайлы қабылдауы ғана емес, ол әрқашан оған деген эмоционалды көзқарас,
- қарым-қатынастың үшінші критерийі — серіктестің назарын өзіне аударуға бағытталған бастамашылық актілер. Қарым-қатынас өзара процесс болғандықтан, адам өзінің серіктесі оны қабылдайтынына және оның әсеріне қатысты екеніне сенімді болуы керек. Өзгелердің қызығушылығын оятуға, қарым-қатынастың ең тән сәтіне назар аударуға деген ұмтылыс.

– қарым-қатынастың төртінші критерийі - адамның серіктес көрсеткен көзқарасқа сезімталдығы. Серіктес қарым-қатынасының әсерінен олардың белсенділігінің өзгеруі мұндай сезімталдықты айқын көрсетеді.

Студенттердің сабақта айтылған хабарлардың мағынасын түсінуі, олардың түпкі мақсатын танып білуі және өзінің жеке мақсатын іске асыруы өте маңызды іс. Бұл біліктілік коммуникативтік біліктілік деп аталады. Оқытудағы коммуникативті біліктілік деңгейді Германияның оқу бағдарламасын жасаған Г.Нойнер, Г.Хунфельд неміс ғалымдарының түсіндіруі бойынша: коммуникация тіл және іс-қимыл (күлу, дауыс ырғағы сияқты) әрекеттер арқылы жүзеге асады. Бұл әрекет алдын-ала жоспарланған, дайындалған болуы немесе жоспарланбаған болуы мүмкін. Әдетте сабақ үстінде дайындалған, жоспарлы сөйлеу коммуникациясына көп көңіл бөлінеді.

Осы аталған коммуникативтік білікке қалай қол жеткізу жолын іздестіруші әдіскер Е.И. Пассовтың пікірінше, тілді оқытуда мына жайттарды ескергенде коммуникативтілікке ие болатынын байқаймыз:

1. Коммуникативтік сипаттағы оқыту тәсілдерін пайдалану;
2. Арнайы жаттығулар жасау;
3. Бүкіл оқу процесін мақсатты түрде ұйымдастыру;

Соның ішінде: 1. Коммуникативтік сипаттағы оқыту тәсілдерін пайдалану — студенттерге тілді үйрету барысында ауызша сөйлеу тілін жетілдіру үшін тиімді әдіс-тәсілдерді қолдануды білдіреді.

2. Арнайы жаттығулар жасау, яғни бұл ауызша тілін дамыту үшін арнайы берілген жаттығуларды орындау. Жаттығуларды орындау барысында тілді үйренуші көптеген кедергілерден өтеді және оқытушыдан кеңес алу мүмкіндігі бар.

3. Бүкіл оқу процесін мақсатты түрде ұйымдастыру. Әрине, қандай жұмыс, қандай белгілі бір процесс болмасын алдына мақсат қойып, сол мақсатқа жету үшін талпынады, жұмыс жасайды [5].

Коммуникативті білім — бұл әдістер мен құралдар туралы білім өзара іс-қимыл, қоршаған адамдармен (білім туралы сөйлеу құралы ретінде қарым-қатынас, ауызша және вербалды емес қарым-қатынас түрлері, маңыздылығы туралы тиімді өзара әрекеттесу үшін ауызша сөйлеу компоненттерін дамыту ересектермен және балалармен). Қарым-қатынас дағдылары — сөйлеуді түсіну қабілеті айналасындағы адамдар және олардың сөйлеуін олар үшін түсінікті ету, сөйлеу қабілеті өз сезімдерін, ойларын, жоспарларын, тілектерін, сұрақ қою және т.б. ауызша және ауызша емес қарым-қатынас құралдары. Коммуникативті қабілеттер — баланың жағдайы мен мәлімдемесін түсіну қабілеті қарым-қатынас жағдайындағы басқа адам, сөйлеу қабілеті ауызша және вербалды емес нысандарда болып жатқан жағдайға өзінің көзқарас қарым-қатынасы.

Тілдік емес мамандық студенттерінің шетел тілдік коммуникативті құзыреттілігі ретінде шетел тілінде қарым-қатынас жасау жағдайында өзара іс-қимыл жасайтын тұлға, оның халықаралық мобильділік пен интеграциядағы көп мәдениетті кеңістіктегі мәдениетаралық кәсіби диалогты жүзеге асыруға қабілетті екендігін түсінеміз.

Тілдік емес мамандық студенттерінде шетел тілдік коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту, келесі құзыреттілік түрлерін қалыптастыруды және дамытуды қамтиды:

– лингвистикалық құзыреттілік — лексикалық бірліктерді мағыналы айтуда лексикалық бірліктер мен грамматикалық ережелерді білу, сондай-ақ ауызша және жазбаша түрдегі пікірді білдіру және қабылдау үрдісінде ережелерді қолдану мүмкіндігі;

– сөйлеу құзыреттілігі — сөйлеу мінез-құлық ережелерін білу, тілдік формалар мен құралдарды таңдау және оларды әлеуметтік-мәдени және қатысушылардың мақсаттарына, қарым-қатынас жағдайына және әлеуметтік мәртебесіне байланысты кәсіби қарым-қатынас үрдісінде қолдану;

– талдау құзыреттілігі — мәтіннің мазмұндық мәнін және байланыс үрдісінде логикалық тұрғыдан жасалған мәлімдемелерді құруға мүмкіндігі;

– стратегиялық құзыреттілігі — тілдік құралдардың жетіспеушілігімен мәдениетаралық бағдарланған қарым-қатынас жасау үшін тиісті қарым-қатынас жағдайларын, вербалды және вербалды емес коммуникациялық стратегияларды қолдану мүмкіндігі;

– әлеуметтік-мәдени құзыреттілігі — кәсіби мәдениетаралық қарым-қатынас үрдісінде басқа ұлттар мәдениеті мен ғылымының жетістіктерін дұрыс қабылдау, түсіну және бағалау қабілеті;

– әлеуметтік (прагматикалық) құзыреттілігі — тілдік тұлғаның белгілі бір коммуникациялық жағдайдың шарттары мен мақсаттарына байланысты қарым-қатынастың тиісті әдісін таңдауға қабілеттілігі ретінде, байланысқа қатысушылардың коммуникативті ниетіне сәйкес мәлімдеме жасау;

– лингвистикалық (пәндік, арнаулы) құзыреттілігі — арнайы пәндік қызметтің нақты саласы бойынша мәтіндерді қабылдау және қалыптастыру мүмкіндігі, шетел тілдерінде жалпы ғылыми және арнайы лексикамен жұмыс істеу мүмкіндігі, белгілі бір мақсаттарға арналған тілдік сөз тіркестерін мәтіндік материалдарын қарастыру, сыни қайта қарау және орындау;

– әлеуметтік-саяси құзыреттілігі — азаматтық-құқықтық мінез-құлық нормаларын ескере отырып, лингвистикалық көпмәдениетті кеңістікте жүру қабілеті.

Коммуникативтік біліктер және коммуникативтік қабілеттер коммуникативті әрекетте көрінеді. «Коммуникативті іс-әрекет» ұғымы «коммуникативті мәдениет» ұғымымен тығыз байланысты, ол туралы идеяларды, сөйлеу мінез-құлық нормаларын, сөйлеу этикетін қамтиды. Коммуникативтік дағдылардың жетілмегендігі еркін байланыс үрдісіне кедергі келтіреді, теріс әсер етіп, білім алушының жеке дамуы мен мінез-құлқы, оның дамуына ықпал етпейтін сөйлеу және танымдық іс-әрекет. Еркін байланыс үрдісіне жиі кездесетін жоспарланбаған байланыс әңгіме, ақпарат алмасу.

Оқытушы тілдік емес жоғары оқу орындарында шетел тілдерін оқытудың практикалық мақсатының екіжақтылығын: болашақ маманның коммуникативтік қабілетінің кәсіби-іскерлік және әлеуметтік-мәдени бағдарының үйлесімін ескеруі тиіс. Кез келген арнайы, соның ішінде техникалық тілді меңгерудің күрделілігін және ғылыми-техникалық тілдің терминдік жүйесінің терең әртараптандырылуын және оның функционалды-стилистикалық әртүрлілігін ескеру қажет. Осылайша, оқытушы екі міндетті жүзеге асыра алуы керек: жалпы шетел тілдік коммуникативтік құзыреттілікті дамыту және арнайы шетел тілдік коммуникативтік құзыреттілікті дамыту. Осы коммуникативті құзыреттіліктерді дамыту адамның іскерлік және ғылыми бағыттағы мәдениаралық қарым-қатынас жағдайларына қатысуға өнімді қабілеті мен дайындығын қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Нәтижелер

Тілдік емес мамандық бойынша студенттің шетел тілдік коммуникативті құзыреттілігін дамыту, кәсіби білім беруді ынталандыру арқылы халықаралық білім беру кеңістігін біріктіру тұрғысында шетел тілін білу дағдыларын дамытуға бағытталған тілді үйренуге көмектеседі. Сондықтан бүгінгі таңда тек қана көрсетіліп отырған құзыреттілікті дамытуға ғана емес, сонымен қатар жаңа педагогикалық қорларды дамытуға және іске асыруға қажеттілік бар болашақ маманның университетте оқыған кезде және қазіргі заманғы қоғамның талаптарына сай кәсіби өзін-өзі тану мақсатында шетел тілін пайдалануға дайын екендігін атап өту керек.

Осылайша, тілдік емес университеттердің студенттері арасында шетел тілдік коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру үшін келесі ережелерге сүйене отырып оқу үрдісін жетілдіру және өткізу қажет:

1. Таңдалған кәсіби жолдың маңыздылығын түсіну, студенттердің ақыл-ой өрісін кеңейтуге және дамытуға ынталандыру, тілдік, мәдени және әлеуметтік білім саласындағы өзін-өзі жетілдіруді ынталандыру.

2. Негізгі пән ретінде шетел тілін үйренемін деген қызығушылықтары бар студенттердің кәсіби қажеттіліктері мен мүдделерін ескеру. Тілді үйренуге деген қызығушылық, оқытудың маңызды қағидаларының бірі болып табылады, сондықтан студенттерге шетел тілін кәсіби салада ғана емес, сондай-ақ өмір мен ойын-сауық саласында тиісті ақпаратты алу құралы бола алатындығын көрсету керек.

3. Болашақта кәсіби қызметтің жағдайына жақын коммуникативтік міндеттерді модельдеу және қайта құру, бұл білім беру және зерттеу қызметін жүзеге асыру арқылы шетел тілінде маңызды ақпаратты пайдалануға ынталандыру болып табылады.

4. Нақты коммуникативтік тапсырмаларды шешумен қатар, тілді қолданудың белгілі бір мысалдарын коммуникациялық құрал ретінде ғана қарастырмай, маманның бәсекеге қабілеттілігінің көрсеткіші ретінде көрсету.

5. Студенттің «ақпараттық мобильді» болуы шетел тіліндегі тиісті ақпаратты меңгерілетін тілінде бастапқы деректерден алу үшін керек.

6. Басқа пәндермен бірге пәнаралық интеграцияны енгізу, лингвистиканың логикалық байланыстарын педагогика, психология, тарих, философия, мәдениеттану, аймақтану және т.б. мәліметтерімен таныстыру.

7. Әлеуметтік желілермен жұмыс жүргізуде. Шетел тілінде қарым-қатынас жасаудың әлеуметтік желілерде ең үлкен әлеуеті бар, әр түрлі топтар мен диалогтарда студенттердің тілдік білімін

жақсарту үшін күшті ынталандыру болып табылатын, сабақтан тыс уақытта шетел тілі өз бетімен оқуға мүмкіндік беру қажет, сонын ішінде клуб, үйірме, олимпиадаларға қатыстыру.

8. Түпнұсқада кітап оқып, фильмдер мен теле бағдарламаларды көруге болады. Студенттердің тілдік дайындықтарының ажырамас бөлігі шетел тіліндегі әдебиеттермен танысу болып табылады, сонымен қатар білім беру және арнайы әдебиеттерден басқа студенттерді басқа да ақпарат көздерімен жұмыс істеуге ынталандыру қажет [6].

Болашақ мамандардың шетел тіліндегі коммуникативті құзыреттілікті игеруі олардың оқу іс-әрекетін белгілі бір ұйымдастыруды қамтамасыз етеді, яғни оқытушы оқытудың әр түрлі формалары мен әдістерін өз қызметіне еркін енгізуі керек: жеке және топтық, сабақ және сабақтан тыс. Осылайша, бірнеше іріктеу қағидаты бойынша құрылған оқыту диалогтарын қолданған жөн: кәсіби-іскерлік қарым-қатынас және ғылыми қарым-қатынас жағдайларын модельдеу (шетел тіліндегі жағдайда кәсіби қызметті еліктейтін рөлдік және іскерлік ойындар); кәсіби эссе жазу (берілген немесе өздігінен таңдалған тақырып бойынша ғылыми сипаттағы шығармашылық сөйлеу жұмысы — инженерия мен технология саласындағы инновациялар мен өнертабыстар — ғылыми дискурстың жанрын бейнелейді және жаңа білімді вербализациялау және идея — гипотезаны дәлелдеу арқылы зерттеу мақсатын жүзеге асырады); жоба әдісі және т. б.

Әрбір коммуникативті жағдай ерекше болып табылады және қарым-қатынас жағдайларын (шектеулі немесе шектеусіз уақыт; тікелей немесе жанама қарым-қатынас әдісі; ресми немесе бейресми сипат) және қарым-қатынасқа қатысушылардың сипаттамаларын (олардың әлеуметтік мәртебесі, көңіл-күйі, бір-біріне және сөйлеу объектісіне қатынасы, белгілі бір тақырыпта сөйлесуге деген ықылас немесе құлықсыздық, сайып келгенде, білім деңгейі, яғни қабылданған қарым-қатынас нормаларын сақтау қабілеті немесе қабілетсіздігі) ескеруді қамтиды. Әдетте, коммуникативті жағдайдың ерекшеліктеріне немқұрайлы қарау коммуниканттар арасындағы түсініспеушіліктің себебі, кейде мәдениетаралық қақтығыстардың себебі болып табылады. Осыған байланысты коммуникативтік дағдылар тренингтерін қолдануды ұсынамыз. Мұндай тренингтерге шетел тіліндегі коммуникативті жаттығулар ғана емес, сонымен қатар студенттердің кез-келген жағдайда ыңғайлы әл-ауқатын, икемділігін, эмоционалды тұрақтылығын және өзін-өзі реттеу қабілетін дамытуға көмектесетін психологиялық жаттығулар кіреді.

Шетел тіліндегі коммуникативті құзыреттілікті қалыптастырудың оңтайлы әдістерінің бірі — бұл студенттердің кәсіби қызметінің әр түрлі аспектілерін модельдейтін және кәсіби қызмет пәнін жан-жақты қолдануға, олардың шетел тіліндегі сөйлеуін жетілдіруге, сондай-ақ шетел тілін кәсіби қарым-қатынас құралы ретінде толық меңгеруге жағдай жасайтын практикалық сабақ және зерттеу пәні. Шетел тіліндегі іскерлік ойынның мәні оның негізгі мақсатын анықтайды, яғни студенттердің шетел тілдік құзыреттілігін қалыптастыру. Ойынның негізгі мәселесі мен тақырыбын анықтау мақсатты нақтылайды, оны студенттердің кәсіби қызметінің белгілі бір аспектілеріне және шетел тіліндегі қарым-қатынас жағдайында кәсіби сипаттағы нақты проблемалық мәселелерді шешуге бағыттайды. Іскерлік ойын проблемасы студенттердің болашақ кәсіби іс-әрекетінің негізгі сәттерінің бірін көрсетуі керек, бұл кәсіби дағдылар мен дағдыларды игеру қажеттілігімен, оларды пайдалану тәжірибесімен және бірлескен қызмет мәселелерін шешуде кәсіби құзыреттілікті қалыптастырумен байланысты. Іскерлік ойынның тақырыбы оқу бағдарламасына сәйкес оның маман даярлаудағы тиімділігін ескере отырып анықталады.

Іскерлік проблемалық-ситуациялық ойын және диалогтар болашақ маман жұмысының пәндік, әлеуметтік-мәдени және ситуациялық-психологиялық ұқсастығын жүйелі түрде жаңғыртады. Оқу жұмысының мұндай түрлерінде жаңа пәнаралық білім жеке мағынаға ие болады, ал жеке, жұптық, топтық және ұжымдық кәсіби шетел тілі қызметі жеке коммуникативті компоненттерді маманның жеке басының ажырамас бөлігіне біріктіреді, оның коммуникативті санасын, арнайы шетел тіліндегі коммуникативті құзыреттілігін қалыптастырады, оның коммуникативті ауызша және вербалды емес мінез-құлқын құрметтейді. Шетел тіліндегі сөйлеу әрекетін әлеуметтік-кәсіби мәселелерді шешу құралы ретінде пайдалану жағдайында қайталама коммуникативті тұлғаның нақты кәсіби қасиеттері жетілдіріледі: оның кәсіби мотивациясы, кәсіби сана мен ойлау.

Көптеген әдістердің қолданылуы студенттердің шетел тілдік коммуникативтік біліктерін дамыту әдістемесін атап өтуге болады. Қазіргі таңда оқытушылар сабақ барысында және сабақтан тыс уақытта көп әдістерді қолданады. Интерактивті әдістеме білім алушылардың келесі мақсаттарына жетуге мүмкіндік береді:

1) олар мол мағлұмат алып, өздері айтқан пікірге логикалық түсініктеме беруге жол ашады;

- 2) өз пікірлерін терең ойланып айта алатын болады;
- 3) мәселені талқылаған кезде бұған дейін алған, тәжірибеде жинақтаған білім қорын пайдалана алады;
- 4) бір-бірінен жаңа мағлұматтар ала отырып, білімін толықтыра алады;
- 5) шындыққа көз жетуі үшін дәлел іздеп, ойын анықтап көрсете алады.

Қорытынды

Шетел тілдік коммуникативтік біліктерді дамыту мәселесі білім берудің маңызды мәселелерінің бірі болып табылады, өйткені коммуникативтік біліктер адамның басты іс-әрекетінің бірі ретінде тұлғаның қалыптасуының маңызды факторы ретінде студенттің кәсіби құзыреттілігін дамытудың негізгі шарты ретінде пайдалануы мүмкін. Көп қырлы бола отырып, қарым-қатынас үрдісі: жеке тұлғаны қалыптастыру мен дамытуды; қоғам мен қоғамдық қатынастарды дамытуды; жеке тұлғаны әлеуметтендіруді қамтиды; адамдардың өзара іс-қимылының қоғамдық тәсілдерін құру және дамыту, эмоциялар алмасу, қызмет алмасу, ақпарат алмасу, оқыту, шеберлік пен дағдыларды беру, өзіне, басқа адамдарға және жалпы қоғамға қарым-қатынасты қалыптастыру.

Коммуникативтік біліктердің құрылымы ғылыми әдебиеттерге теориялық талдау барысында анықталды, осы жұмыстың нәтижесінде коммуникативтік біліктер — бұл өз ойын дұрыс, сауатты, түсінікті түсіндіру және оларды дұрыс қабылдау шеберлігі, бұл тұлғаның жоғары теориялық және практикалық дайындығына негізделген, шындықты көрсету және түрлендіру үшін білімді шығармашылықпен пайдалануға мүмкіндік беретін саналы коммуникативтік іс-әрекеттер кешені.

Екінші коммуникативті кәсіби тұлғаны дамыту үшін оқытушы, біздің ойымызша, әдістер мен педагогикалық технологияларды логикалық ретпен қолдануы керек (мысалы, дайын мини-диалогты оқу және аудару, мини-диалогты құрастыру және көбейту; мамандық бойынша үлкен диалогты оқу және аудару, диалогты құрастыру және көбейту; рөлдік және іскерлік ойын; жоба әдісі және т.б.) немесе оларды топтағы студенттердің тілдік дайындық деңгейіне (төмен, орташа, жоғары), студенттік ұжымдағы жалпы психологиялық климатқа байланысты біріктіру. Тілдік емес жоғары оқу орнында шетел тілін үйренудің негізгі сәттері мен алғашқы қадамдарының бірі мотивацияны құру деп санаймыз және осы негізде жоғарыда аталған әдістерді инженерлік-техникалық мамандықтар студенттерінің шетел тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігін дамыту үшін тиімді пайдалануға болады.

Сонымен, тілдік емес мамандық студенттерінің шетел тіліндегі коммуникативті құзыреттілігін дамыту қажет, өйткені бұл олардың әлеуметтік-кәсіби және мәдени салалардағы жетістіктеріне ықпал етеді: іскерлік және ғылыми байланыстар орнатуға, мәмілелер жасауға, халықаралық деңгейде корпорациялар құруға мүмкіндік береді; интеграциялық экономикалық және ғылыми-техникалық процестерді жеделдетеді; ақпараттық және білім беру кеңістіктеріне қолжетімділікті қамтамасыз етеді; бұл арнайы пәндермен қатар, жеке тұлғаның кәсіби қасиеттерін (кәсіби ойлау және кәсіби сана) қалыптастырудың тиімді құралы, осыған байланысты өзін-өзі жетілдіру мен өзін-өзі тәрбиелеудің қажетті шарты болып табылады.

Қорыта келгенде, тілдік емес жоғары оқу орындарының студенттері арасында кәсіби шетел тілдік коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру болашақ кәсіби лингвисті қалыптастыру мен дамытудың іргетасының бірі екені сөзсіз, ол осы мамандық бойынша түлектің бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Осындай профилді болашақ маманның құзыреттілігін қалыптастыру оның өмірінің әр саласына әсер етіп, тек мемлекеттік білім беру стандарттарының негізгі ережелеріне негізделген құзыреттілікті қалыптастырудың қажетті деңгейіне жетуге болатыны сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Jantassova D. Environmental tendencies in engineering education / Jantassova D., Smirnova G., Gotting V. // Proceedings of 2015 International Conference on Interactive Collaborative Learning, ICL 2015. — 679–688 p.
- 2 Оразбаева Ф. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі: оқыту әдістемесі / Оразбаева. Ф. — Алматы: Ы. Алтынсарин атындағы Қазақтың білім академиясының Республикалық баспа кабинеті, 2000. — 208 б.
- 3 Жапбаров А. Оқушылардың ауызша сөйлеу әрекетін дамыта оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері: 4 кітап / Жапбаров А. МБ. — Алматы: «Арыс» баспасы, 2008. — 264 б.
- 4 Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. Астана: Ресми басылым, 2006.
- 5 Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам: учеб. / Е.И. Пассов. — М.: Русский язык, 1977. — 300 с.

6 Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учеб. пос. для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. завед. / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. — 3-е изд. — М.: Академия, 2006. — 336 с.

Д.Д. Джантасова, Dorin Isoc

Проблемы развития иноязычных коммуникативных умений студентов неязыковых специальностей

В статье рассмотрена роль языка, языкового обучения студентов неязыковых специальностей, которые имеют важное значение в становлении специалиста сегодня. Обучение иностранному языку в неязыковых вузах приобретает особую актуальность, так как общение на иностранном языке в профессиональной деятельности современных специалистов характеризуется повышением значимости в условиях глобализации и предусматривает формирование у студентов способности общения на иностранном языке в конкретных профессиональных, деловых, научных сферах и ситуациях с учетом особенностей профессионального мышления. Несмотря на развитие организации учебно-воспитательного процесса, сложность обучения состоит том, что овладение иностранным языком происходит вне языковой среды при ограниченном количестве часов. В основном, на занятиях задача развития у студентов речевых умений решается посредством выполнения большого количества языковых и речевых упражнений. В этой связи следует отметить значимость внеурочной деятельности по иностранному языку, которая приобретает особую актуальность в достижении предметных, междисциплинарных и личностных результатов образования. Проблема формирования коммуникативных умений у студентов неязыковых специальностей является одной из актуальных, так как выпускники должны обладать не только профессиональным, но и опытом общественных, социально-культурных отношений, которые способны проявлять не только знания в определенной области, но и социальную инициативу, развивать работоспособность в коллективе. Обучение студентов неязыковых специальностей иностранным языкам имеет профессионально-ориентированную основу. Студенты неязыковых специальностей имеют профессионально-ориентированную основу обучения иностранным языкам. Кроме того, следует отметить роль цифровых технологий, которые широко используются во время занятий.

Ключевые слова: компетенции, коммуникации, коммуникативные навыки, информационные мобильные, коммуникативные компетенции, цифровые технологии, академические знания, интернационализация, коммуникативный компонент.

D.D. Jantassova, Dorin Isoc

The problems of the development of foreign language communication skills of non-linguistic specialties' students

The article considers the role of foreign language, foreign language learning to students of non-linguistic specialties is valuable for specialist development. Teaching of foreign language in non-linguistic universities has particular relevance, since foreign language communication in the professional activities of modern specialists is characterized by increasing importance in the context of globalization and providing for the formation of students' ability to speak foreign languages in specific professional, business, scientific fields and situations taking into account the features of professional thinking. Despite the development of the educational process organization, the difficulty of learning is that mastering a foreign language occurs outside the language environment with a limited number of hours. In the classroom, the task of developing students' speech skills is solved by performing a large number of language and speech exercises. In this regard, it should be noted the importance of extracurricular activities in a foreign language, which is particular relevance in achieving the subject, interdisciplinary and personal results of education. The problem of communicative skills formation of non-linguistic specialties' students is one of the urgent problems, since graduates must have not only professional, but also experience of social, socio — cultural relations, who are able to show not only knowledge in a certain area, but also social initiative, develop performance in a team work. Teaching foreign languages for students of non-linguistic specialties has a professional-oriented basis. The students of non-linguistic specialties have a professionally-oriented basis for teaching of foreign languages, and the role of digital technologies should be noted too, what are widely used during the classes.

Keywords: competencies, communications, communication skills, mobile information, communication competencies, digital technologies, academic knowledge, internationalization, communication component.

References

- 1 Jantassova, D. (2015). Environmental tendencies in engineering education/Jantassova D., Smirnova G., Gotting V. // Proceedings of 2015 International Conference on Interactive Collaborative Learning, ICL https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-11935-5_16.
- 2 Orazbaeva, F. (2000). Tildik qatynas: teoriiasy zhane adistemesi: oqytu adistemesi [Language communication: theory and methodology: manual] / Almaty, publishing by National Academy of Education named after Y. Altynsarin [in Kazakh].
- 3 Zhapbarov, A. (2008). Oqushylardyn auyzsha soileu areketin damyta oqytudyn gylymi-adistemelik negizderi: 4 kitap [Scientific-methodical bases of developing training of oral speech activity of students] 4 Book –MB Almaty: «Arys» [in Kazakh].
- 4 Qazaqstan Respublikasynyn memlekettik zhalpyga mindetti bilim beru standarty [State mandatory standard of education of the Republic of Kazakhstan] (2006). / Astana: the official publication. [in Kazakh].
- 5 Passov, E.I. (1977). *Osnovy metodiki obucheniia inostrannym yazykam* [Basics of foreign language teaching methods: textbook]. Moscow: Russkii yazyk [in Russian].
- 6 Galskova, N.D., & Gez, N.I. (2006). Teoriia obucheniia inostrannym yazykam. Linhvodidaktika i metodika: uchebnoe posobie dlia studentov linhvisticheskikh universitetov i fakultetov inostrannoho yazyka vysshykh pedahohicheskikh uchebnykh zavedenii / N.D. Galskova, [Theory of teaching foreign languages. Linguo-didactics and methodology: studies' manual for students]. (3 Ed.). Moscow: Akademiia [in Russian].